

РОЗДІЛ 4. ТЕОРІЯ І МЕТОДИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ПРОФЕСІЙНО-ЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ»

METHODS OF TEACHING THE DISCIPLINE «PROFESSIONAL AND ETHICAL FUNDAMENTALS OF SOCIAL WORK»

У статті визначено, що «Професійно-етичні основи соціальної роботи» - це освітній компонент, який спрямовано на формування у майбутніх фахівців з соціальної роботи професійної моралі, що являє собою кодекс поведінки, який забезпечує моральний характер тих взаємин між людьми, які впливають з вимог до професійної діяльності та професійної компетентності. Професійна етика фахівця із соціальної роботи визначається Етичним кодексом NASW, який регулює його професійну поведінку, незалежно від рівня соціальної роботи (мікро-, макро-, мезо). Мета курсу «Професійно-етичні основи соціальної роботи» полягає в формуванні у здобувачів здатності встановлювати та підтримувати взаємини з клієнтами на підґрунті взаємної довіри та відповідно до етичних принципів і стандартів соціальної роботи, надавати їм психологічну підтримку й наснажувати клієнтів.

Обґрунтовано, що «Професійно-етичні основи соціальної роботи» є базовим освітнім компонентом з обов'язкової частини професійної підготовки здобувача.

Зауважено, що знання отримані під час вивчення навчального курсу «Професійно-етичні основи соціальної роботи» є основою для вивчення таких дисциплін як: «Психологія соціальної роботи», «Соціальна робота в громаді», «Основи консультування в соціальній роботі», «Соціальна робота: теорія, практика», «Соціальна робота з різними категоріями населення», «Державні стандарти надання соціальних послуг» та інші. Робоча навчальна програма розрахована на здобувачів, які навчаються за освітньо-професійною програмою підготовки першого (бакалаврського) рівня вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота».

Підкреслено, що програма побудована за вимогами кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих навчальних закладах, рекомендованої Європейською кредитно-трансферною системою (ECTS). Програма орієнтована на особистісний та професійний ріст майбутніх фахівців з соціальної роботи.

Ключові слова: соціальна робота, фахівець з соціальної роботи, професійна етика, деонтологія, професійна підготовка.

The article defines that «Professional and ethical foundations of social work» is an educational component aimed at forming professional morality in future social work professionals, which is a code of conduct that ensures the moral nature of the relationship between people arising from the requirements to professional activity and professional competence. The professional ethics of a social worker is determined by the NASW Code of Ethics, which regulates his / her professional conduct, regardless of the level of social work (micro, macro, meso).

The aim of the course «Professional and ethical foundations of social work» is to develop students' ability to establish and maintain relationships with clients based on mutual trust and in accordance with ethical principles and standards of social work, provide them with psychological support and encourage clients.

It is substantiated that «Professional and ethical foundations of social work» is a basic educational component of the mandatory part of the applicant's professional training.

It is noted that the knowledge gained during the study course «Professional and ethical foundations of social work» is the basis for studying such disciplines as: «Psychology of social work», «Social work in the community», «Fundamentals of counseling in social work», «Social work: theory, practice», «Social work with different categories of the population», «State standards for social services» and others. The working curriculum is designed for applicants who study in the educational-professional training program of the first (bachelor's) level of higher education in specialty 231 «Social Work».

It is emphasized that the program is built on the requirements of the credit-module system of organization of the educational process in higher educational institutions, recommended by the European Credit Transfer System (ECTS). The program is focused on personal and professional growth of future social workers.

Key words: social work, social work specialist, professional ethics, deontology, professional training.

УДК 378.316.6
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/46.17>

Боделан М.В.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри психології
та соціальної роботи
Національного університету
«Одеська політехніка»

Джежик О.В.,
канд. психол. наук, доцент,
доцент кафедри психології
та соціальної роботи
Національного університету
«Одеська політехніка»

Постановка проблеми у загальному вигляді.

На сьогодні вже впроваджено інтегровану систему надання соціальних послуг. Вони спрямовані на посилення міжсекторної співпраці суб'єктів соціального захисту на місцевому рівні задля покращення надання соціальних послуг. Зазначене позитивно сприяє на показники якості соціальних послуг по всій країні.

На нашу думку, інтегрована система надання соціальних послуг є ефективною, адже націлена на

задоволення потреб громадян. Її суть полягає в узгодженні та координації функцій суб'єктів різних рівнів управління. Отже, працюючи синхронно та узгоджено, забезпечується комплексний та економічно ефективний підходів до розв'язання проблемних ситуацій, попередження та/чи усунення соціальних ризиків і вразливості громадянина. Таким чином, розширення прав та можливостей клієнтів соціальної роботи, які опинилися у СЖО є основною метою професійної діяльності фахівців із соціальної роботи.

За вищевикладених обставин, актуальність розробки робочої навчальної програми дисципліни «Професійно-етичні основи соціальної роботи» полягає в необхідності формування у майбутніх фахівців з соціальної роботи розуміння моральних та ціннісних засад майбутньої професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Під час розробки навчальної програми дисципліни «Професійно-етичні основи соціальної роботи» було взято до уваги Стандарт вищої освіти, затверджений наказом Міністерства освіти і науки України № 557 від 24.04.2019 року, Освітньо-професійну програму та навчальний план зі спеціальності 231 «Соціальна робота», розроблені робочою групою забезпечення за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти кафедри психології та соціальної роботи гуманітарного факультету Одеського Національного політехнічного університету [1].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Світова практика соціальної роботи підкреслює, що найбільшій ефективності можна досягти лише за умовою єдиного дотримання фахівцями із соціальної роботи певних професійних принципів. Це – керівні принципи, яких вони повинні дотримуватися, діючи в рамках своєї професійної діяльності. Саме етика розрізняє «правильне та неправильне», описує дії, які «дозволені чи заборонені» на міжнародному рівні.

Закордоном, майбутні фахівці із соціальної роботи обов'язково отримують етичну підготовку як під час навчання, так і після його закінчення на своєму робочому місці. Зауважимо, що навчання етики є необхідним компонентом професії та потребує постійного розвитку знань та навичок, особливо у зв'язку з розвитком технологій та змінами у соціальному кліматі.

У контексті аналізу останніх досліджень і публікацій та визначеної актуальності проблеми **формулювання цілей статті** вбачаємо в аналізі методики викладання дисципліни «Професійно-етичні основи соціальної роботи» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Головною метою розробленого нами навчального курсу: «Професійно-етичні основи соціальної роботи» є формування у здобувачів вищої освіти комплексного уявлення про ціннісно-етичні основи діяльності і професійну мораль в соціальній роботі.

Зазначений курс має теоретичну та практичну спрямованість. Він сприяє формуванню у здобувачів спеціальності 231 – «Соціальна робота» за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти готовності до їх майбутньої професійної діяльності.

Дисципліна «Професійно-етичні основи соціальної роботи» входить до циклу професійної підготовки фахівців з соціальної роботи.

Основні завдання вивчення дисципліни полягають у:

- формуванні у майбутніх соціальних працівників здатності до навчання та опанування сучасними знаннями;

- опануванні вміннями ініціювати соціальні зміни, спрямовані на піднесення соціального добробуту і соціального захисту осіб;

- формуванні навичок надання підтримки тим, хто перебуває у складних життєвих обставинах;

- опануванні вміннями надання соціальної допомоги населенню.

Вивчення дисципліни «Професійно-етичні основи соціальної роботи» відповідно до даної програми, дозволить сформувати у здобувачів програмні результати навчання (ПРН). Співвідношення ПРН з загальними (ЗК) та спеціальними (СК) компетентностями представлено відповідно до чинного Стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти.

У результаті вивчення курсу «Професійно-етичні основи соціальної роботи» здобувач повинен отримати наступні загальні та спеціальні компетентності:

ЗК4. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК9. Здатність вчитися та опанувати сучасними знаннями.

СК12. Здатність ініціювати соціальні зміни, спрямовані на піднесення соціального добробуту.

СК20. Здатність до сприяння підвищенню добробуту і соціального захисту осіб, здійснення соціальної допомоги та надання підтримки тим, хто перебуває у складних життєвих обставинах.

Програмні результати навчання дозволять здобувачеві:

ПРН3(У/Н). Ідентифікувати, формулювати й розв'язувати завдання у сфері соціальної роботи, інтегрувати теоретичні знання та практичний досвід.

ПРН13(ВА). Використовувати методи соціальної діагностики у процесі оцінювання проблем, потреб, специфічних особливостей та ресурсів клієнтів.

ПРН17(К). Встановлювати та підтримувати взаємини з клієнтами на підґрунті взаємної довіри та відповідно до етичних принципів і стандартів соціальної роботи, надавати їм психологічну підтримку й наснажувати клієнтів.

ПРН20(У/Н). Виявляти етичні дилеми та суперечності у професійній діяльності та застосовувати засоби супервізії для їх розв'язання.

Програма курсу «Професійно-етичні основи соціальної роботи» розрахована на 90 годин, в тому числі аудиторних занять – 30, з них лекційних занять – 16 годин, практичних – 14. На самостійну роботу здобувачів відведено 52 години. Індивідуальна робота передбачає – 8 годин.

Структура навчальної дисципліни включає чотири змістовних модулі. Кінцевою формою контролю за вивченням курсу є залік (таблиця 1).

Таблиця 1

Склад та структура дисципліни «Професійно-етичні основи соціальної роботи»

Курс та семестр вивчення за навчальним планом	1-й курс, 1-й семестр	Всього
Кількість кредитів ЕКТС	3	3
Кількість семестрових модулів	2	2
Повний обсяг часу вивчення дисципліни, годин	90	90
В тому числі аудиторних занять	30	30
3 з них:		
лекційних	16	16
практичних	14	14
Види завдань та робіт (РР, РГР, КР, КП, К/Р)	РР	РР
Обсяг часу на СРЗ, в год.	52	52
В тому числі індивідуальна робота	8	8
Підсумкова форма контролю	3	3
Для заочної форми навчання		
3 з них:		
лекційних	4	4
практичних		
Обсяг часу на СРЗ, год.	86	86
В тому числі індивідуальна робота (КР)	8	8

Розподіл часу між змістовими модулями та видами аудиторного навантаження/СРЗ представлено в таблиці 2.

Таблиця 2

Розподіл обсягу навчальної дисципліни за семестровими та змістовними модулями

Найменування змістовних модулів	Кількість годин (ауд/СРЗ)	
	Лекції	Практичні заняття
1 семестр		
Семестровий модуль 1. Професійна етика як складова підготовки фахівця з соціальної роботи		
1. Професійна етика та її особливості.	4/5	4/9
2. Сутність і зміст професійно-етичних цінностей соціальної роботи.	4/5	4/9
Семестровий модуль 2. Види та форми професійно-етичного регулювання діяльності фахівців у сфері соціономічних відносин		
3. Етичні проблеми соціальної діяльності.	4/5	4/9
4. Особистісно - моральні якості фахівця з соціальної роботи.	4/6	2/4
Всього годин за семестр	16/21	14/31

Програма курсу «Професійно-етичні основи соціальної роботи» передбачає 8 лекційних занять. Семестровий модуль 1 містить перший та другий змістовні модулі, в яких розглядаються наступні теми:

Лекція № 1. Професійно-етичні основи соціальної роботи як навчальна дисципліна. Об'єкт, предмет, мета та завдання курсу. Етика як наука про мораль. Етичні принципи в соціальній роботі [3, с. 14-27].

Лекція № 2. Професійна етика фахівця з соціальної роботи. Причини етичної регламентації соціальної роботи. Категорії етики ФСР. Функції етики соціальної роботи та їх характеристика [3, с. 14-27].

Лекція № 3. Професійно значущі цінності соціальної роботи, їх сутність, типологія та зміст. Поняття системи цінностей сучасної професійної соціальної роботи, її етіологія та детермінанти. Типологія цінностей у соціальній роботі. Рівні цінностей. Специфічні цінності професійної соціальної роботи та особливості їх реалізації [3, с. 14-27].

Лекція № 4. Концептуальні моделі сучасної професійно-етичної системи соціальної роботи. Професійно-етична система, її місце та роль в структурі соціальної роботи. Основні групи функцій професійно-етичної системи. Етичні норми та принципи професійної роботи ФСР вимоги та правила [2, с. 21-31; 4, с. 67-69].

Семестровий модуль 2 охоплює третій та четвертий змістовні модулі та включає наступні теми лекційних занять:

Лекція № 5. Етичні аспекти роботи соціальних служб. Основні види інтересів у соціальній роботі та роль фахівця з соціальної роботи в них. Особливості надання соціальних, психологічних, соціально-побутових послуг. Етичний аспект оцінювання діяльності ФСР [3, с. 14-27].

Лекція № 6. Міжнародні етичні засади соціальної роботи. Міжнародні стандарти та принципи соціальної роботи. Світові стандарти щодо підготовки фахівців з соціальної роботи. Імідж соціального працівника [2, с. 21-31; 4, с. 67-69].

Лекція № 7. Компоненти та детермінанти професійно-етичної свідомості. Професіограма фахівця з соціальної роботи. «Ефективний фахівець» як орієнтир постання професійної зрілості. Психограма соціального працівника [7, с. 121-128].

Лекція № 8. Риси-якості та характерологічні особливості особистісного і морально-етичного розвитку фахівця з соціальної роботи. Фахівець із соціальної роботи як особистість і професіонал. Структура особистісних якостей ФСР. Характеристика окремих особистісних рис соціального працівника [5, с. 8-9; 6, с. 6-9].

Оскільки метою вивчення дисципліни є формування у здобувачів вищої освіти комплексного уявлення про ціннісно-етичні основи діяльності та

професійну мораль в соціальній роботі, лекційний курс підкріплюється 7 практичними заняттями, на яких застосовуються тренінгові методи, методи кейсів, рольові ділові ігри, що дозволяють обрати найкраще рішення згідно з аналізом ситуації.

Мета практичних занять – поглиблений розгляд окремих теоретичних положень дисципліни; формування вмінь та навичок їх практичного застосування шляхом виконання здобувачами індивідуальних завдань, відпрацювання теоретичного матеріалу у формі ділових ігор і тренінгових вправ.

У процесі практичних занять відбувається розширення, поглиблення й деталізація наукових знань, отриманих здобувачами на лекціях та в процесі самостійної роботи та спрямованих на підвищення рівня засвоєння навчального матеріалу, опанування уміннями та навичками.

Матеріали для самостійного опрацювання лекційного матеріалу та підготовки до практичних занять викладені в основній і додатковій літературі. Практичні заняття з курсу «Професійно-етичні основи соціальної роботи» відбуваються за наступною тематикою:

Практичне заняття 1. Етичні традиції у розвитку й становленні соціальної роботи в Україні та світі (на прикладах США, Німеччини, Канади).

Мета: навчити здобувачів вміти формувати різноманітність культур, визначати етапи становлення та розвитку соціальної роботи в Україні та світі, наводити приклади характеру соціальної роботи за кордоном, інтегрувати теоретичні знання та практичний досвід.

Практичне заняття 2. Місце і роль цінностей у соціальній роботі.

Мета: навчити здобувачів ідентифікувати, формулювати й розуміти сутність аксіології як науки про цінності.

Практичне заняття 3. Основні етапи становлення та розвитку ціннісних засад соціальної роботи.

Мета: навчити здобувачів демонструвати знання категоріально-понятійного апарату соціальної роботи при визначенні основ допомоги та взаємодопомоги, виявляти етичні суперечності у професійній діяльності.

Практичне заняття 4. Морально-етична культура соціальної роботи.

Мета: навчити здобувачів уміти визначати моральні норми та критерії в соціальній роботі, застосовувати засоби супервізії для розв'язання етичних дилем.

Практичне заняття 5. Професійно-етичний кодекс соціального працівника.

Мета: навчити здобувачів встановлювати взаємозв'язок між етичними принципами та стандартами соціальної роботи відповідно до професійно-етичного кодексу соціального працівника України.

Практичне заняття 6. Втілення методів і технологій з урахуванням Світових стандартів освіти та підготовки фахівців із соціальної роботи.

Мета: навчити здобувачів, з урахуванням Світових стандартів освіти та підготовки фахівців з соціальної роботи вміти використовувати методи соціальної діагностики у процесі оцінювання проблем, потреб, специфічних особливостей та ресурсів клієнтів.

Практичне заняття 7. Обов'язок і відповідальність перед суспільством та державою, перед професією та фаховою групою, клієнтом та собою як професіоналом.

Мета: навчити здобувачів вміти встановлювати та підтримувати взаємини з клієнтами на підґрунті взаємної довіри, розуміти специфіку клієнт-центрованої взаємодії.

Самостійна робота є основним засобом засвоєння здобувачем навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових навчальних занять.

Самостійна робота повинна виконуватись систематично. В кінці кожної лекції здобувачі одержують контрольні питання за змістом лекційного матеріалу, відповідь на які передбачає осмислення та більш глибоке засвоєння матеріалу. Самостійна робота проводиться з метою закріплення нових вмінь, оформлюється письмово (есе, доповідь).

Самостійна робота з курсу «Професійно-етичні основи соціальної роботи» складає 60 годин, з яких на підготовку до лекційних занять відводиться 21 година, на підготовку до практичних занять – 31 година та на виконання реферативної роботи – 8 годин.

Система оцінювання рівня навчальних досягнень ґрунтується на принципах ЄКТС та є накопичувальною. Оскільки дисципліна поділяється на два семестрові модулі, здобувачі протягом семестру готуються до лекційних та практичних занять, виконують 2 модульні контрольні роботи та реферативну роботу. Кожний модуль оцінюється у максимумі можливих 50 балів.

Реферативна робота є індивідуальним завданням дослідницького характеру, яке має на меті не лише поглиблення, узагальнення і закріплення знань здобувачів вищої освіти з навчальної дисципліни, а й застосування їх при вирішенні конкретного фахового завдання. Змістовна сутність роботи залежить від об'єкта, предмету та методик дослідження.

Реферативна робота передбачає наукове дослідження особливостей професійної етики та доброчесності в роботі фахівця з соціальної роботи й забезпечує формування ПРНЗ(У/Н) (ідентифікувати, формулювати й розв'язувати завдання у сфері соціальної роботи, інтегрувати теоретичні знання та практичний досвід) та ПРН13(ВА) (використовувати методи соціальної діагностики

у процесі оцінювання проблем, потреб, специфічних особливостей та ресурсів клієнтів).

Реферативна робота виконується індивідуально кожним здобувачем.

Основна мета роботи – застосувати знання, отримані в ході вивчення дисципліни «Професійно-етичні основи соціальної роботи» при аналізі тексту та пошуку в ньому відомостей про особливості взаємодії, дослідити та зробити порівняльний аналіз вирішення тієї чи іншої соціально-психологічної проблеми, зробити висновки та пропозиції.

Висновки. Здійснений науковий пошук, дозволяє резюмувати наступне: професійна підготовка майбутніх фахівців з соціальної роботи повинна враховувати тенденцію до постійного розширення спектру соціальних проблем, особливо в умовах сьогодення. У цьому контексті можемо стверджувати, що опанування майбутніми фахівцями навчальної дисципліни «Професійно-етичні основи соціальної роботи» сприятиме підвищенню їх професійної компетентності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про затвердження Стандарту вищої освіти за спеціальністю 231 «Соціальна робота» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти : наказ М-ва освіти і науки України від 24 квіт. 2019 р. № 557. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/vishchaosvita/zatverdzeni%20standarty/2019/04/25/231-Sotsial.robota-bakalavr-VO.18.01.pdf> (дата звернення: 12.04.2022).
2. Нікон Н.О. Соціологія управління : навч. посіб. Одеса : «ВМВ», 2014. 86 с.
3. Палеха Ю.І. Ділова етика : навч. посіб. Київ : ЄУФІМБ, 2002. 180 с.
4. Скляр В.С., Северинюк Т.О., Колосок С.В. Соціологія : конспект лекцій. Одеса: Бахва, 2003. 96 с.
5. Фурман А.А. Професійно-етичні основи соціальної роботи : навч. посіб. Одеса : ОНПУ, 2013. 12 с.
6. Фурман А.А. Професійно-етичні основи соціальної роботи : навч. посіб. Одеса : ОНПУ, 2013. 13 с.
7. Чмут Т.К., Чайка Г.Л. Етика ділового спілкування : навч. посіб. Вид. 2-ге, переробл. і допов. Київ : Вікар, 2002. 223 с.